

ЗАГАЛЬНА І ПРИКЛАДНА ФОНЕТИКА

УДК 81.33/34

DOI: [https://doi.org/10.17721/um/55\(2025\).294-312](https://doi.org/10.17721/um/55(2025).294-312)

Зоя ДУДНИК, канд. філол. наук

ORCID ID: 0009-0002-1224-6916

e-mail: z.dudnyk@kpu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна

ПРИКЛАДНІ Й ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ УСНОГО МОВЛЕННЯ КРИЗЬ ПРИЗМУ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Вступ. Розглянуто питання оновлення методологічного підходу до лінгвістичної експертизи усного мовлення. Потенціал для пересмислення проблеми міститься в експериментальних та прикладних досягненнях сучасної фонетичної науки. Досвід роботи автора з експертами у спеціальних експертних установах надає можливість звернути увагу методистів і юристів на посилення професійної підготовки експертів, зокрема на шляхи пристосування спеціальних знань із загальної та прикладної фонетики до експертних завдань зі спеціальності «Лінгвістичне дослідження усного мовлення» – 7.3.

Методи. Використано метод оцінки фонетичного змісту в експертних дослідженнях щодо пристосування спеціальних знань до конкретних питань ідентифікації особи. Здійснено порівняння об'єкта, предмета та матеріалу (даних) у прикладних галузях, об'єднаних спільною потребою у фонетичних знаннях. Описано фонетичні підстави для поглиблення методологічних підходів у фоноскопичному дослідженні.

Результати. Автор доповнив визначення спеціальних експертних знань і навів приклади помилкового оброблення необізнаним експертом лінгвістичних завдань, які були отримані зі спостережень в аналізованій спеціальності. Автор запропонував розробити модель коректного використання необхідних фонетичних знань для визначення ступеня достовірності експертних висновків.

Висновки. Зроблено висновок про опосередкований вплив фонетичних знань на спроможність експерта пристосувати спеціальні

знання до завдань експертного дослідження. Показано необхідність у зміні методологічних підходів, формуванні концептуальної бази й оволодінні інструментальним фонетичним аналізом акустичних параметрів мовлення.

Ключові слова: загальна і прикладна фонетика, експертиза усного мовлення, спеціальні знання експерта.

Вступ

Практична судово-експертна спеціальність “Лінгвістичне дослідження усного мовлення” – зовсім молода науково-практична галузь, затверджена в Україні на початку ХХІ ст. Однак, як і будь-яка інша експертна галузь, вона має отримати критерії об’єктивного оцінювання рівня спеціальних знань експерта та мотивувати його до постійного вдосконалення. Юристи пропонують для забезпечення якості експертних висновків продовжувати правові кроки та підтримувати принцип змагальності. Юристи, як і самі експерти, стурбовані приєднанням зазначеної спеціальності до виду експертизи відео-, звукозапису (під індексом 7), у межах якого тепер співіснують технічна (7.1), фізична (7.2) та лінгвістична (7.3) спеціальності [Наказ Міністерства юстиції України, 2015]. Методисти-лінгвісти вважають за доцільне посилювати наукову цілісність, обґрунтованість і достовірність судово-експертних висновків через інформаційно-технічне забезпечення експерта і стандартизацію методик. Авторський досвід наукової роботи, консультацій і рецензування програм із підготовки працівників у Державному науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі МВС і стажування в Київському науково-дослідному інституті судових експертиз Міністерства юстиції України у 2016 і 2021–22 рр. має привернути увагу експертів, методистів і юристів до поглиблення спеціальних знань із загальної та прикладної фонетики та до необхідного посилення фахової підготовки атестованих експертів. Така пропозиція, на думку автора, знімає суперечку щодо “нелінгвістичності” вимірювання експертами-лінгвістами акустичних параметрів усного мовлення, оскільки за цими візуальними й цифровими даними приховано об’єкт і предмет емпіричного фонетичного дослідження – реальні **субстан-**

ціальні (артикуляційні) зусилля особи зі всіма фонетичними і паралінгвістичними особливостями її вимови. Насправді звуковий сигнал не є об'єктом дослідження, а його фізична структура не є предметом спеціальності 7.3. Акустичні дані є лише матеріалом для аналізу ознак мовлення експертами спеціальності 7.3.

Залишаючись тісно пов'язаною із криміналістикою, ця спеціальність отримала статус судової експертизи й опрацьовує завдання, які є частиною провадження слідчих і судових органів, зокрема це стосується ототожнення особи [Наказ Міністерства юстиції України, 1998, п. 2.2.]. Невизначеність полягає в тому, що кінцева мета завдань у формі запитань експерту про ототожнення особи не є предметом експертної спеціальності 7.3, тому що це предмет і внутрішні завдання уповноважених органів, які замовляють експертизу. Тож на експерта-лінгвіста лягає відповідальність, не виходячи за межі своєї компетенції, пристосувати свої спеціальні лінгвістичні знання до завдань експертного запиту.

Виникає питання, чи може прикладна фонетика, маючи справу з налаштуваннями артикуляційної субстанції мовлення, якими керує мовець, допомогти у практичному розв'язанні цієї складної колізії? Для очевидної відповіді варто спочатку оцінити чинники розвитку фонетики як міждисциплінарної науки і водночас лінгвістичної по суті, щоб збагатити уявлення експертної та юридичної спільноти знанням того, якими даними може користуватись спеціальність 7.3.

З давніх часів існування суспільних відносин і донині вчителі, лікарі, винахідники застосовували знання, доступні для слухового і пропріоцептивного (за відчуттям власного організму) спостереження такого феномену як субстанціальні властивості мовленнєвих звуків людини. Вивчення субстанції мовлення допомагало лікуванню й реабілітації хворих, організації логопедичного виправлення вад вимови та навчанню мов.

Що ж являє собою субстанція мовлення та яке відношення вона має до мови й лінгвістики? Як зазначає Д. Аберкромбі, засобом спілкування вважають у загальній лінгвістиці безпосередню мову, а у фонетиці мову відрізняють від засобу як шаблон від його матеріального втілення, водночас підкреслюють, що останнє до певної міри не залежить від шаблону:

“Language, we could say, is form, while the medium is substance” [Abercrombie, 1967, p. 2]¹.

Зважаючи на обшир і специфічність предметної сфери у прикладних фонетичних дослідженнях, фонетика набула статусу міждисциплінарної науки. Адже за матеріалами фонетичних конгресів, спеціалізованих журналів та активністю організацій з мовленнєвої комунікації сьогодні нараховано понад 30 галузей, які потребують фонетичних знань [Pols, 2004, p. 52.]. На теренах прикладної лінгвістики їх пов’язує спільний об’єкт вивчення, а предмет аналізу визначено галузевою специфікою й завданнями. Проте медична практика розглядає мовлення як матеріал (дані) для дослідження своїх власних об’єктів. Хірурги, нейрохірурги, стоматологи звертаються до мовлення пацієнтів як до діагностичного засобу визначення хвороби; логопеди ж працюють над відновленням коректної вимови пацієнта після операцій на піднебінні чи над компенсацією інших вад ротоносової порожнини і гортані, а також допомагають дітям з розвитком правильних мовленнєвих звичок; вчителі дбають про орфоепію, контролюючи належну якість звуків і їхнє комбінування у слові чи фразі; слідчі за показаннями свідків, а тепер і з допомогою експертів, шукають у матеріалах аудіозаписів досліджуваної особи індивідуальні й соціальні особливості, які вона демонструє через інтонування, вимову звуків і слів і які є важливими для подальшого (власне неекспертного) ототожнення з підозрюваною особою. Як бачимо, в окремих галузях лінгвістичний об’єкт – мова, мовлення й мовленнєва діяльність на стадіях функціонування і породження – стає матеріалом, тобто засобом вивчення іншого об’єкта та предмета, не пов’язаних із виконанням традиційних лінгвістичних завдань – вивчення з метою пізнання мови як такої.

Фонетичні знання

на потребу лінгвістичної експертизи усного мовлення

Бурхливий розвиток фонетики протягом XX ст. завдячує перш за все тим прикладним галузям, які постійно живили її увагою до

¹ Переклад: “Можна сказати, що мова – це форма, а засіб – це субстанція”.

емпірично пізнаваної матерії – субстанціональної організації мовлення. Із середини ХХ ст. матерію мовлення почали фіксувати різними інструментальними прийомами. Нині вчені-фонетисти можуть перевірити свої суб'єктивні пропріоцептивні уявлення про артикуляції даними прийомів палатографування, рентгенографування, магнітно-резонансної томографії, ультразвукового сканування [Дорошенко, & Дудик, 1974, с. 66–70], [Скалозуб, 2001, с. 12–92], [Дудник, & Скалозуб, 2001, с. 93–137], [Плющ, Бас-Кононенко та ін., 2002, с. 15–22], [Мойсієнко та ін., 2010, с. 184–189], [Toutios, Lingala, Vaz, et al., 2016, pp. 2428–2432], [Dourous, Felhlinger, et al., 2019]. І не лише перевірити себе, а й зробити внесок у фонетичне вивчення природних можливостей і вміння людини говорити. Понад те, у загальній фонетиці широко використовують дані акустичних параметрів мовлення, завдяки чому за цими даними можна “побачити” певні субстанціональні ознаки активності органів (голосових зв'язок, язика, губ, увули, нижньої щелепи), які давно покладено в основу лінгвістичного опису звуків мовлення і сегментних одиниць мови. На допомогу лінгвістам із фонетичною спеціалізацією у 2022 р. видано кембриджський підручник із фонетики, який містить систематизовану інформацію про різноманітні аспекти породження мовлення, про методи вимірювання акустичних параметрів голосних, приголосних, ритму мовлення, частоти основного тону, резонансних формант і вимірювання артикуляційних МРТ-параметрів тощо [Knight, R.-A., & Setter, J., 2022]. Для експерта-лінгвіста це та корисна інформація, яка озброює його відповідною поняттєвою базою і надає можливість знаходити в конкретному мовленні, представленому формою акустичного сигналу, динамічні ознаки, за якими можна ефективно ідентифікувати і розрізнати мовлення осіб.

Як міждисциплінарна наука, фонетика від початку свого виникнення мала багатоаспектний прикладний характер і накопичила велику кількість знань, які необхідно упорядкувати в цілісному науковому підході, що несуперечливо поєднував би загальне (фонологічний аспект), окреме (мовна типологія звукотипів) та одиничне (конкретні особливості виконуваного мовлення). І саме останнє завдання є актуальним науковим викликом фахівцям з лінгвістичної експертизи усного мовлення

в Україні. Про цей виклик нагадує навіть назва експертної спеціальності 7.3, де перші два слова стосуються загально-лінгвістичного підходу, а друга пара слів – окремого (типового) та/або індивідуального втілення фактів мовлення.

Зарубіжна експертиза активно використовує здобутки загальної та експериментальної фонетики [Rose, 1996], [Griffiths, 2010], [Sarwono, Mandasari, & Suprijanto 2010], [Meluzzi, Cenceschi, & Trivillini, 2020]. Відзначимо лише два важливі досягнення експертної спільноти: а) концептуалізація мови й мовлення як судово-лінгвістичного доказу в експертних дослідженнях Яна Свартвіка в кінці 60-х рр. XX ст. [Derin, et al., 2019]; б) створення фонетично-акустичного методу ідентифікації мовця, який надав лінгвістам можливість аналізувати аудіо-записи в межах 30 с, про що було повідомлено на першій конференції із судової лінгвістики 1988 р. [Hollien, 2002, р. 29]. Вочевидь у фонетики є великий потенціал, до якого треба активніше звертатися українським експертам-лінгвістам. Водночас найкращим варіантом набуття професійних компетенцій є навчання за відповідними освітніми програмами.

Міжнародна практика судової лінгвістичної експертизи як окремої гілки прикладної лінгвістики продовжувала розвиватися до середини 90-х рр. XX ст., коли зусиллями багатьох лінгвістів і створених ними спеціальних видань та організації професійних конференцій¹ перетворилась на академічну дисципліну багато-профільного та міждисциплінарного типу, тобто з урахуванням особливостей предмета/мети її почали викладати у вищих навчальних закладах за програмами, які передбачали запровадження відповідної групи дисциплін: з основ лінгвістичної експертизи, лінгвістики, експериментальної та артикуляційної фонетики, психолінгвістики, соціолінгвістики, діалектології, дискурсного аналізу текстів, акустичного аналізу мовлення, юридичної підготовки експертів.

В Україні серед закладів вищої освіти, які почали готувати експертів із лінгвістичної судової експертизи, можна відзначити

¹ International Association for Forensic Phonetics (IAFP), Forensic Linguistics: The International Journal of Speech, Language and the Law, International Association of Forensic Linguists (IAFL).

Навчально-науковий інститут філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка та багаторічні плідні зусилля гарантів освітніх програм (ОП) і викладачів університету, які за оновленою у 2024 р. освітньо-науковою програмою “Прикладна лінгвістика (редакторсько-перекладацька та експертна діяльність” на здобуття освітнього ступеня МАГІСТР [Освітньо-наукова програма, 2024] забезпечили викладання дисциплін, пов’язаних із підготовкою експертів-лінгвістів. Це блок з обов’язковим компонентом “Основи лінгвістичної експертології” (ОК5), який складається з таких дисциплін: Дискурс-аналіз та типологія текстів, Лінгвістична експертиза та діалектна ідентифікація, Статистичні методи та ІТ в лінгвістичній експертизі. У другий вибірковий блок “Лінгвістичні дослідження в судово-експертній діяльності” (ВБ2.1–2.8) входять такі дисципліни: Правничо-криміналістичні засади судової експертизи, Українсько-англійський судовий переклад, Судова термінологія: перекладний (українсько-російський) аспект, Риторика в судовій практиці, Лінгвістична експертиза усного мовлення, Психолінгвістичні аспекти мовленнєвої діяльності. У цьому ж блоці – група дисциплін з “Лінгвістичної експертизи писемного мовлення” (1.2): Семантико-текстуальна експертиза та Авторознавча експертиза тексту. Важливо, що ОП забезпечує можливість проходження виробничої практики з лінгвістичної експертизи. Варто зазначити, що на освітньому рівні бакалавра за освітньо-професійною програмою “Українська мова і література та західноєвропейська мова” 2023 р. [Освітньо-професійна програма, 2023] студенти здобувають базові знання, які складатимуть основу *спеціальних професійних знань* майбутніх експертів. Це такі комплексні дисципліни (обов’язкові компоненти) як Сучасна українська мова, Стилїстика української мови, а також окремі дисципліни: Вступ до мовознавства, Діалектологія тощо. З вибіркового блоку “Українська мова в прикладних аспектах” програма пропонує такі дисципліни: Актуальні напрями прикладного мовознавства, Експериментальна фонетика та комп’ютерне опрацювання усного мовлення, Соціолінгвістика та мовна політика України і Дослідницький практикум. Українська лінгвістична експертиза ще не мала такої

потужної інституції для розв'язання актуальних викликів у цій практичній прикладній галузі.

Перелічені дисципліни забезпечують майбутнього експерта такими спеціальними знаннями, які не можна ототожнювати із загальноосвітніми шкільними знаннями мови і про мову, спрямованими на розвиток мовних навичок в усній та письмовій формі.

Українська лінгвістична експертиза мовлення розподілена нині за двома видами (1 та 7) і двома спеціальностями та відповідними особливостями і методами проведення досліджень. Перша – Почеркознавча та лінгвістична (1) – “Лінгвістичне дослідження мовлення” (1.2); друга – Відео-, звукозапису (7) – “Лінгвістичне дослідження усного мовлення” (7.3) [Наказ Міністерства юстиції України, 2015]. Такий розподіл полегшує формулювання запиту для уповноважених осіб та виконання для експертів специфічних семантичних і фонетичних завдань, але, як показує практика, експертам молодшої спеціальності 7.3 не вистачає концептуальної бази, задовільного методологічного підходу і уважлишого ставлення до емпіричних методів фонетичного дослідження [Реєстр методик проведення судових експертиз, 2022, № 959]. Зусилля в цьому напрямі потребують професійної підготовки високого рівня.

Під час стажування і проведення консультацій автор з'ясувала, що експерти спеціальності 7.3 оцінюють почуті під час прослуховування звуки і слова з погляду ідеалізованої норми, на яку вони невинуватено спираються, прирівнюючи до системного й загального лінгвістичного підходу критерії нормативної оцінки. Оскільки ж по справах проходить чимало російськомовних осіб, то для оцінювання вимови експерти беруть літературну норму (загальний шаблон), актуальну на території РФ. Тому регіональні особливості інтерференції та вживання російської мови в Україні розцінюють як численні порушення вимови у таких осіб. Тут має місце сплутування експертного предмета емпіричного пошуку індивідуальних і соціолінгвістичних ознак у мовленні особи з предметом освітньої галузі та практики навчання мови на аналізі помилок. Є питання й до рівня спеціальних знань, які демонструють шкільний прескриптивний підхід і відповідний обсяг фонетичної інформації з невеликим доповненням від самоосвіти.

Варто наголосити, що дотримуватися мовних норм і уникати порушень нас вчать у школі. Такі знання здобувають у підлітковому віці також ті, хто став слідчим, суддею, прокурором чи експертом. Однак шкільні знання мови не забезпечують можливості пояснювати не лише помітні порушення вимови, а й звичну правильну вимову. Фонетику в школі подають у мінімальному обсязі правил української вимови. Зазначимо для прикладу, що навіть серед учителів побутує думка, що український правопис керується принципом “як чуємо, так і пишемо”, за яким відсутнє розуміння фонетичних модифікацій звуків мовлення. Якщо такі поверхневі знання має експерт, вони можуть спричинити неправильні висновки, поставити під загрозу долю людини, зменшити зусилля із запобігання злочинності. Саме тому Кримінальний процесуальний кодекс України [Кримінальний процесуальний кодекс України, 2013] з посиланням на Закон України “Про судову експертизу” [Закон України “Про судову експертизу”, 1994] визначає, що в кримінальному провадженні лише особа, яка володіє науковими, технічними та спеціальними знаннями іншого роду має право на проведення експертизи та надання висновку з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань (ст. 69, п. 1). Важливо, що експерт повинен повідомити уповноважених осіб чи органи про неможливість проведення експертизи через відсутність у нього необхідних знань або без залучення інших експертів (ст. 69, п. 6). До кримінального провадження можуть залучатись також і спеціалісти, тобто особи, які володіють спеціальними знаннями та навичками і можуть надавати консультації, пояснення, довідки та висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок (ст. 71, п. 1). Водночас введено необхідні двосторонні обмеження щодо сфери компетенції експерта: запитання, які йому ставлять уповноважені особи, та його висновки щодо поставлених запитань не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта (ст. 101, п. 4). Проведення огляду, який потребує спеціальних знань, допускає запрошення спеціаліста слідчим чи прокурором (ст. 237, п. 3).

Безпосередньою підставою для проведення експертизи є потреба у спеціальних знаннях при з'ясуванні обставин, що мають значення для кримінального провадження (ст. 242, п. 1). Заперечення рівня володіння спеціальними знаннями може висловити сторона захисту з приводу обвинувачення на основі висновку експерта, і укласти відповідне клопотання, у якому аргументує сумніви щодо можливості надати повний і належний висновок на поставлені запитання або засвідчує, що експерт не володіє необхідними знаннями тощо. У такому разі призначають повторну експертизу (ст. 244, п. 1). Проблему рівня спеціальних знань експерта, дотичних до предмета експертизи, може підняти суд, викликавши експерта для допиту і роз'яснення висновку, та поставити запитання щодо методик, теоретичних розробок, достатності використаних відомостей, наукового обґрунтування та методів, на основі яких зроблені висновки. До того ж, кожна сторона кримінального провадження має право надати відомості щодо освіти та підготовки, знань, вмінь і кваліфікації експерта для доведення або спростування достовірності висновку експерта (ст. 356, п. 1, 3, 5). У процесі дослідження доказів суд має право скористатися усними консультаціями або письмовими роз'ясненнями спеціаліста, наданими на підставі його спеціальних *знань* (ст. 360, п. 1).

У наведеному контексті йдеться про такі знання, які мало доступні загалу. Вони є міждисциплінарними, але предметно вузько спеціалізованими й регламентованими процесуальними вимогами експертизи. Належні спеціальні лінгвістичні знання забезпечують створення методик і формування досвіду їхнього пристосування до завдань експертного дослідження, тобто надають такі компетенції експерту. Велику роль у розв'язанні міждисциплінарних питань спеціальності 7.3 можуть відіграти фонетичні знання, які сприятимуть розвитку методологічно прийнятного дослідницького підходу для розрізнення когнітивно зумовленого (парадигми засвоєних знань і понять) і об'єктивно даного (сутнісних характеристик мовлення особи). В осмисленні експертом об'єктивно даного як допоміжне знання варто використувати результати артикуляційних експериментальних досліджень.

Що потрібно експерту-лінгвісту для отримання достовірних даних

До відповіді можна підійти з боку наявних проблем з рівнем фонетичних знань, які спостерігала автор публікації в експертному середовищі. Експерту-лінгвісту, який не здобув фахової лінгвістичної освіти, для виконання експертних лінгвістичних досліджень чи укладання методик і рекомендацій абсолютно недостатньо шкільних знань і коротких курсів з підвищення кваліфікації.

Для наочності змодельємо цілком реалістичний варіант, коли слідчий за браком професійних експертів виконує експертизу. Він не має достатніх лінгвістичних і фонетичних знань для попередньої оцінки наявних в експертній галузі підходів, тож бере до уваги доступні для розуміння загальні мовні шаблони, надаючи перевагу критерію ідеалізованої норми. Повсякденні варіативні вживання фонетичних сегментів ще не сформовані в його уявленні. Параметричний аналіз звуків мовлення в акустичному сигналі за прикладом спеціальності 7.2 необізнаний експерт не вважатиме лінгвістичним. Основним методом у дослідженні він обере суб'єктивне слухове розпізнавання в аудіо-записі загальних класів мовних одиниць (приголосних і голосних, наприклад), які входять у класифікацію. Експерт знайде опис ознак цих одиниць у підручнику однієї із близько-споріднених мов. За шкільною звичкою він сприйматиме інвентар фонем як нормативні зразки вимови, але він не зможе співвіднести варіанти цих одиниць з акустичними сегментами, тому що підручники зазвичай містять інформацію лише про диференційні (смыслоразрешительные) ознаки за фонемним інвентарем. Експерту буде достатньо, що це лінгвістичні ознаки, тому він спиратиметься лише на них. Він також не знатиме, що загальний класифікаційний опис за диференційними ознаками набагато бідніший, ніж фонетичний аналіз типологічних, конститутивних і динамічних властивостей конкретно реалізованих варіантів для кожної сегментної одиниці мови в кожного конкретного мовця. Тому в ситуації, коли всі варіації вимовляння будуть правильними, експерт, не обізнаний із типологічними фонетичними модифікаціями, притаманними конкретній мові,

сприйматиме в аудіозаписах, наприклад, асиміляції [з/ж], [ш/с'], [т'/ц'] і под. як порушення, тому що на письмі вони не відображені. Також він може сплутати класифікаційні таксони зі знаками письма і, наприклад, описувати графеми **я** чи **щ** як самостійні звуки, користуючись у процесі дослідження протоколами письмового відтворення записів розмов досліджуваної особи. Не маючи належних спеціальних знань і досвіду для сприйняття особливостей в роботі органів мовлення й коректного поводження з фонетичними даними, такий експерт буде вимушений обмежуватися кількома слуховими враженнями від окремих почутих звуків і беззастережно констатуватиме майже суцільне порушення ідеальної норми в спонтанному мовленні кожного мовця. На жаль, така парадоксальна оцінка реального варіативного мовлення за критерієм уявно-ідеальної норми трапляється в експертній практиці й завершується вона узагальненим описом лінгвістичних шаблонів, які стосуються закономірностей однорідного колективного вживання в певній мові. Саме тому подібний критерій оцінювання окремих позитивних і негативних сторін якості мовлення особи, а не його сутнісних субстанціальних ознак, не може мати доказового базису для експертного висновку.

В Україні є науковий потенціал, щоб ширше запровадити фоноскопні дослідження. Існує і потреба в інформації про субстанціальний (артикуляційний та акустичний) складник, яку посилює невизначеність в оцінюванні достовірності експертних висновків. Задоволення цієї потреби мотивоване як реальними перевагами в отриманні даних про субстанціальну організацію мовлення над іншими лінгвістичними даними внаслідок повнішого вираження в них індивідуальних анатомічних і психофізіологічних особливостей мовця, так і браком перспективної експертологічної моделі оцінювання спеціальних знань у контексті їхнього пристосування до експертних завдань. Водночас основна перевага експерта-лінгвіста, озброєного сучасними фонетичними знаннями, полягає в усвідомленні методологічних наслідків висловленої Аберкромбі ідеї, що "...the mediums are not only created by human activity, but they bear on them the stamp

of the personality which created them”¹ [Abercrombie, 1967, p. 2]. За умови прийняття експертом онтологічної єдності між загальним і окремим, загальним і одиничним у мовленні, а також розуміння гносеологічного розведення цих категорій у процесі пізнання можна очікувати від нього зацікавленості у пошуку й засвоєнні потрібних йому спеціальних знань із фонетики.

Висновки

Проблему спроможності експерта-лінгвіста, яка стосується пристосування спеціальних знань до експертного дослідження, не розв'язати виключно забезпеченням експерта більш глибокими спеціальними знаннями з прикладної фонетики, так само, як і юридично створеними умовами для експертних змагань. Проте від успішного засвоєння фонетичних знань залежить методологічна ефективність виконання лінгвістичної частини в експертному дослідженні й достовірність висновків, що опосередковано свідчить про позитивні кроки до розв'язання вказаної проблеми. Адже відомо, що узагальнений підхід має невизначену достовірність, тому завжди існуватиме потреба у її досягненні через конкретизацію емпіричного пошуку. Для цього автор пропонує експертам-методистам розробити модель коректного використання фонетичних знань із визначенням ступеня достовірності експертних висновків. Кваліфікованого експерта-лінгвіста вирізняє глибина занурення в предмет емпіричного експертного дослідження, вміння описати субстанціальні особливості мовлення й пояснити свої висновки об'єктивними даними вимірів і адекватними методиками та підходами. Для того щоб стати кваліфікованим експертом-лінгвістом зі спеціальності 7.3, необхідно передусім задовольнити дві умови: отримати фахову підготовку й добре орієнтуватися у спеціальних знаннях. Ґрунтовні спеціальні знання потребують їх повнішого використання у процесі науково-практичної експертної діяльності. У такий спосіб експерт збільшує реальну можливість допомогти слідству й суду у процесуальному вста-

¹ Переклад: “...засоби не лише створені діяльністю людини, але вони несуть на собі відбиток особистості, яка їх створила”.

новленні чи спростуванні ними причетності підозрюваної особи до кримінальної події. Є підстави очікувати, що у найближчі роки зусилля української освітньої галузі з підготовки судових експертів-лінгвістів отримають у комплексі з інформаційно-технічним і програмним забезпеченням міцну платформу для діяльності, створення і стандартизації надійних методик проведення експертних досліджень, а також сприятимуть активному співробітництву з міжнародною експертною спільнотою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Дорошенко, С. І., & Дудик, П. С. (1974). *Вступ до мовознавства*. Вища школа.

Дудник, З. В., & Скалозуб, Л. Г. (2001). Методика артикуляторного дослідження динаміки мовлення 80–90-х рр. (кінорентгенографування). У Л. Г. Скалозуб (Ред.). *Загальна та експериментальна фонетика* (с. 93–137). Видавничий дім “Соборна Україна”.

Закон України “Про судову експертизу” № 4038а-ХІІ (1994). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

Кримінальний процесуальний кодекс України (2013). *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, № 9–10, 11–12, 13, ст. 88. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

Методика проведення лінгвістичного дослідження звукозапису усного мовлення (2022). У *Ресстр методик проведення судових експертиз* (№ 959, Київський НДІСЕ Міністерства юстиції України) <https://rmpse.minjust.gov.ua/page/48>

Мойсієнко, А. К., Мосенкіс, Ю. Л., Бас-Кононенко, О. В., Бондаренко, В. В., Гапченко, О. А., Кравченко, Л. О., Мацько, О. М., Плющ, Н. П., & Сидоренко, О. М. (2010). *Сучасна українська літературна мова. Лексикологія. Фонетика*. Знання.

Наказ Міністерства юстиції України 08.10.98 №53/5 (1998). “Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень”. П. 2.2. Лінгвістична експертиза усного мовлення. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>

Наказ Міністерства юстиції України “Про затвердження Положення про Центральну експертно-кваліфікаційну комісію при Міністерстві юстиції України та атестацію судових експертів” (2015). № 301/5, *додаток 5*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0249-15#Text>

Освітньо-наукова програма на здобуття освітнього ступеня МАгіСТР “Прикладна лінгвістика (редакторсько-перекладацька та експертна діяльність)” (2024). https://drive.google.com/file/d/1FrUi2Pumop2lkWuxLR-i_tOX6DcXLB6/view

Освітньо-професійна програма на здобуття освітнього рівня бакалавр “Українська мова і література та західноєвропейська мова” (2023). <https://drive.google.com/file/d/171ZmLhwNxQkxiwTJyw5vNz9e7J6xVvMF/view>

Плющ, Н. П., Бас-Кононенко, О. В., Дудник, З. В., & Зубань, О. М. (2002). *Сучасна українська літературна мова. Фонетика*. ВПЦ “Київський університет”.

Скалозуб, Л. Г. (2001). Основні наукові досягнення: розвиток експериментально-фонетичного методу та одержані результати. У Л. Г. Скалозуб (Ред.). *Загальна та експериментальна фонетика* (с. 12–92). Видавничий дім “Соборна Україна”.

Abercrombie, D. (1967). *Elements of General Phonetics*. Edinburgh University Press.

Derin, T., Evizareza, Deliani, S., & Hamuddin, B. (2019). *Exploring the Past, Present, and Future of Forensic Linguistics Study: A Brief Overview* https://www.researchgate.net/publication/331233717_Exploring_the_Past_Present_and_Future_of_Forensic_Linguistics_Study_A_Brief_Overview

Douros, I. K. Felblinger, J., Frahm, J., Isaieva, K., Joseph, A. A., Laprie, Y., Odille, F., Tsukanova, A., Voir, D., & Vuissoz P.-A. (2019). *A Multimodal Real-Time MRI Articulatory Corpus of French for Speech Research*. INTERSPEECH. September 15–19. Graz. Austria. https://www.isca-archive.org/interspeech_2019/douros19b_interspeech.html

Griffiths, M. (2010). “*Did he have an accent?*” *Forensic speaker descriptions of unknown voices*. Proceedings of the International Association of Forensic Linguists Tenth Biennial Conference Birmingham: Centre for Forensic Linguistics (pp. 245–259) https://docs.wixstatic.com/ugd/b38e89_3986e3dd2e894fdaa49371673300edb0.pdf?index=true

Hollien, H. (2002). *Forensic Voice Identification*. Academic Press.

Knight, R.-A., & Setter, J. (Eds.) (2022). *The Cambridge Handbook of Phonetics*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108644198>

Meluzzi, C., Cenceschi, S., & Trivillini, A. (2020). Data in Forensic Phonetics from theory to practice. *TEANGA, the Journal of the Irish Association for Applied Linguistics*, 27, 65–78. <https://doi.org/10.35903/teanga.v27i.223>

Pols, L. C. W. (2004). Current developments in phonetics. *Sound to Sense: June*, 11–13, 52–61. https://www.researchgate.net/publication/245824601_Current_developments_in_phonetics

Rose, Ph. (1996). Observations on Forensic Speaker Identification. In *6th International Criminal Law Congress, Melbourne 1996. Forensic Issues Session, October 11th*. https://philjohnrose.net/pubs/FVC_pubs/Rose_papers_on_FVC/ROSE_1996_CLC.pdf

Sarwono, J., Mandasari, M. I., & Suprijanto. (2010). Forensic speaker identification: an experience in Indonesians court. In *20th International Congress on Acoustics, (ICA). August, Sydney, Australia* (pp. 23–27). https://www.researchgate.net/publication/279177143_Forensic_speaker_identification_an_experience_in_Indonesians_court

Toutios, A., Ungala, S. G., Vaz, C., Kim, J., Esling, J., Keating, P., Gordon, M., Byrd, D., Goldstein, L., Nayak, K., & Narayanan, Sh. (2016). In *Illustrating the Production of the International Phonetic Alphabet Sounds using Fast Real-Time Magnetic Resonance Imaging*. INTERSPEECH, September 8–12, San Francisco, USA (pp. 2428–2432). <http://dx.doi.org/10.21437/Interspeech.2016-605>

REFERENCES

Abercrombie, D. (1967). *Elements of General Phonetics*. Edinburgh University Press.

Criminal Procedure Codex of Ukraine (2013). *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine (VRU)*, № 9–10, 11–12, 13, p. 88, [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

Derin, T., Evizareza, Deliani, S., & Hamuddin, B. (2019). *Exploring the Past, Present, and Future of Forensic Linguistics Study: A Brief Overview* https://www.researchgate.net/publication/331233717_Exploring_the_Past_Present_and_Future_of_Forensic_Linguistics_Study_A_Brief_Overview

Doroshenko, S. I., & Dudyk, P. S. (1974). *Introduction to Linguistics*. Vyshcha shkola [in Ukrainian].

Douros, I. K. Felblinger, J., Frahm, J., Isaieva, K., Joseph, A. A., Laprie, Y., Odille, F., Tsukanova, A., Voir, D., & Vuissoz P.-A. (2019). *A Multimodal Real-Time MRI Articulatory Corpus of French for Speech Research*. INTERSPEECH. September 15–19. Graz, Austria. https://www.isca-archive.org/interspeech_2019/douros19b_interspeech.html

Dudnyk, Z. V., & Skalozub, L. H. (2001). Methodology of articulatory research of speech dynamics in the 80s–90s (cineroentgenography). In L. H. Skalozub (Ed.). *General and experimental phonetics: Collection of scientific works and materials* (pp. 93–137). Vydavnychiy dim “Soborna Ukraina” [in Ukrainian].

Educational and professional program for obtaining a bachelor's degree “Ukrainian Language and Literature and Western European Language”

(2023) [in Ukrainian]. <https://drive.google.com/file/d/171ZmLhwNxQkxiwTJyw5vNz9e7J6xVvMF/view>

Educational and scientific program for obtaining the MASTER'S degree "Applied Linguistics (Editorial, Translation and Expert Activities)" (2024) [in Ukrainian]. https://drive.google.com/file/d/1FrRUi2Pymop2lkWuxLR-i_tOX6DcXLB6/view

Griffiths, M. (2010). "Did he have an accent?" *Forensic speaker descriptions of unknown voices*. Proceedings of the International Association of Forensic Linguists Tenth Biennial Conference Birmingham: Centre for Forensic Linguistics (pp. 245–259) https://docs.wixstatic.com/ugd/b38e89_3986e3dd2e894fdaa49371673300edb0.pdf?index=true

Hollien, H. (2002). *Forensic Voice Identification*. Academic Press.

Knight, R.-A., & Setter, J. (Eds.) (2022). *The Cambridge Handbook of Phonetics*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781108644198>

Law of Ukraine "On Forensic Expertise" (1994). № 4038a-XII [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

Meluzzi, C., Cenceschi, S., & Trivillini, A. (2020). Data in Forensic Phonetics from theory to practice. *TEANGA, the Journal of the Irish Association for Applied Linguistics*, 27, 65–78. <https://doi.org/10.35903/teanga.v27i.223>

Methodology for conducting linguistic research on sound recordings of speech (2022). In *Register list of methods for conducting forensic examinations* (No. 959, Kyiv Research Institute of Forensic Examinations of the Ministry of Justice of Ukraine)" [in Ukrainian]. <https://rmpse.minjust.gov.ua/page/48>

Moisiienko, A. K., Mosenkis, J. L., Bas-Kononenko, O. V., Bondarenko, V. V., Hapchenko, O. A., Kravchenko, L. O., Matsko, O. M., Pliushch, N. P., & Sydorenko, O. M. (2010). *Modern Ukrainian literary language. Lexicology. Phonetics*. Znannia [in Ukrainian].

Order of the Ministry of Justice of Ukraine (1998). 08.10.98. № 53/5. "On approval of the Instructions on the appointment and conduct of forensic examinations and expert studies and Scientific and methodological recommendations on the preparation and appointment of forensic examinations and expert studies" Paragraph 2.2. Linguistic examination of oral speech [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>

Order of the Ministry of Justice of Ukraine "On Approval of the Regulations on the Central Expert Qualification Commission under the Ministry of Justice of Ukraine and Certification of Judicial Experts" (2015).

№ 301/5. Appendix 5 [in Ukrainian]. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z02_49-15#Text

Pliushch, N. P., Bas-Kononenko, O. V., Dudnyk, Z. V., & Zuban, O. M. (2002). *Modern Ukrainian literary language. Phonetics*. Publishing and Poligraphic Center “Kyiv University” [in Ukrainian].

Pols, L. C. W. (2004). Current developments in phonetics. *Sound to Sense: June*, 11–13, 52–61. https://www.researchgate.net/publication/245824601_Current_developments_in_phonetics

Rose, Ph. (1996). Observations on Forensic Speaker Identification. In *6th International Criminal Law Congress, Melbourne 1996. Forensic Issues Session, October 11th*. https://philjohnrose.net/pubs/FVC_pubs/Rose_papers_on_FVC/ROSE_1996_CLC.pdf

Sarwono, J., Mandasari, M. I., & Suprijanto. (2010). Forensic speaker identification: an experience in Indonesians court. In *20th International Congress on Acoustics, (ICA). August, Sydney, Australia* (pp. 23–27). https://www.researchgate.net/publication/279177143_Forensic_speaker_identification_an_experience_in_Indonesians_court

Skalozub, L. H. (2001). Main scientific achievements: development of experimental phonetic method and obtained results. In L. H. Skalozub (Ed.). *General and experimental phonetics: Collection of scientific works and materials* (pp. 12–92). Publishing house “Soborna Ukraina” [in Ukrainian].

Toutios, A., Ungala, S. G., Vaz, C., Kim, J., Esling, J., Keating, P., Gordon, M., Byrd, D., Goldstein, L., Nayak, K., & Narayanan, Sh. (2016). In *Illustrating the Production of the International Phonetic Alphabet Sounds using Fast Real-Time Magnetic Resonance Imaging*. INTERSPEECH, September 8–12, San Francisco, USA (pp. 2428–2432). <http://dx.doi.org/10.21437/Interspeech.2016-605>

Отримано редакцією журналу / Received: 12.06.25

Прорецензовано / Revised: 23.06.25

Схвалено до друку / Accepted: 25.06.25

Zoia DUDNYK, PhD (Philol.)

ORCID ID: 0009-0002-1224-6916

e-mail: z.dudnyk@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine

APPLIED AND THEORETICAL ASPECTS OF SPEECH RESEARCH THROUGH THE PRISM OF LINGUISTIC EXPERTISE

Background. The issue of updating the methodological approach to the forensic linguistics of speech (oral texts) is analyzed in the article. The potential for rethinking the problem is contained in the experimental and applied achievements of modern phonetic science. The author's experience of working with experts in forensic institutions allows us to draw the methodologists' and lawyers' attention to strengthening the professional training of experts, in particular, ways of adapting specialised phonetical knowledge to forensic tasks in the specialty "Linguistic Research of Speech" – 7.3.

Methods. The paper uses the evaluation method of phonetic content in expert research, in line with the adaptation of specialised knowledge to particular issues of person identification. A comparison of object, subject matter, and material (data) is made in applied fields joined by a common need for phonetic knowledge. The phonetic grounds for deepening methodological approaches in phonoscopic examination are described.

Results. The comparison highlighted the appropriate object and subject matter for the specialty 7.3. The author supplemented the specialised knowledge definition and presented examples of erroneous processing on linguistic issues by a novice expert, which were obtained from the observations in the analyzed specialty. The author proposed to develop a model of the correct use of requisite phonetic knowledge to determine the credibility weight of forensic findings.

Conclusions. The publication concludes that phonetic knowledge has an indirect impact on the expert's ability to adapt specialized phonetic knowledge to the expert tasks. The need for changing methodological approaches, forming a conceptual framework, and mastering instrumental speech analysis of acoustic parameters is shown.

Keywords: general and applied phonetics, forensic speech research, specialized knowledge of expert.